

Faiq Ələkbərli

AMEA Fəlsəfə
İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

VIII Yazı

Bütöv Azərbaycan ideyasının gerçəkləşməsi yolu ilə bağlı vaxtilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin lideri olmuş, Azərbaycan Respublikasının eks-Prezidenti Əbülfəz Elçibəyin başçılığı ilə 1997-ci ildə əsası qoyulmuş Bütöv Azərbaycan Birliyi (BAB), 1998-ci ilin noyabrında isə rəsmən təsis edilmişdi. BAB-in 2000-ci ildə qəbul olunmuş Məramnaməsinin giriş hissəsinin "Təbii haqlarımız" bölməsində qeyd olunur ki, dünyadakı 50 milyonluq Azərbaycan türkü müstəqil Bütöv Azərbaycan dövlətini qurub öz-özünü idarə etmək və öz müqəddəratını özü təyin etmək hüququna malikdir. 1 Məramnamədə "Bütöv Azərbaycan anlayışımız" adlanan birinci bölümündə başlıca hədəflər, mərhələlər, görüşlər, prinsiplər və vəzifələr göstərilir. Məramnamədə Müstəqil, Bütöv və Demokratik Azərbaycan BAB-in başlıca hədəfləri kimi qəbul edilir. Bu hədəflərə çatmaq üçün isə üç strateji mərhələ - hazırlıq, müstəqillik, bütövləşmə mərhələləri müəyyən edilmişdir.

Aydın Qasımlıya görə, Güney Azərbaycan Milli Hərəkatını yönləndirmək məqsədi ilə Elçibəy və Arif Kəskin bəy tərəfindən işlənilən hazırlanan və tərəfdarları tərəfindən dəstəklənən bir nəzəri proje olan BAB və Azərbaycan Mərkəzli Türk Düşüncə Sistemi və Milli Birlik Şurasının Təşəbbüs Qrupu Güney Azərbaycanın qurtuluşu yolunda "biz kimik?, niyə bu günə qalmışıq?, nə etməliyik?, hardan başlamalıyıq?, nəyi əsas götürməliyik?, hara gedirik?, əsas problemlərimiz nədir?, qurtuluşumuz hardadır?" və s. kimi fundamental suallara cavab axtarması və bu suallara bu və ya digər dərəcədə cavab verməyi özünə hədəf seçmişdir. Bütöv Azərbaycan və Azərbaycan Mərkəzli Türk Düşüncə Sisteminin yaradıcıları və tərəfdarları Güney Azərbaycan Türklərini Azərbaycan coğrafi məkanını ətrafında birləşdirməyi, onlara milli istiqlal əldə etmək üçün çətin olan doğru yolu göstərməyi, nəyi qorumaq lazım olduğunu, dostu və düşməni tanımağı, millətlər arasında öz yerini müəyyənləşdirməyi və ən başlıcası nə istəmələrini qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Bütöv Azərbaycan dövlətinin qurulmasını isə Əbülfəz Elçibəy üç strateji mərhələyə (hazırlıq, müstəqillik, bütövləşmə) ayırmışdı:

1. Hazırlıq mərhələsi (millətləşmə). Bu strateji mərhələdə ilk öncə türk milli kimlik şüuru güclənib dərinləşməli, beyinlərdə oturmaşmalı, kütləviləşməlidir.

Bu mərhələdə həmçinin üç sütunlu milli təşkilatlanma - Quzey, Güney Azərbaycan və xaric-

də yaşayan Azərbaycan türkləri - sistemi qurulub başa çatmalı, intensiv və səmərəli fəaliyyət göstərməli, milli güc bir araya gətirilərək eyni hədəfə doğru yönəldilməlidir. Azərbaycanın ərazi və milli bütövlük problemi qlobal siyasətin gündəliyinə çıxarılmalı və beynəlxalq dəstək qazanılmalıdır.

Azərbaycanın Quzeyində dövlət müstəqilliyi daha da möhkəmlənməli, Milli Dövlət quruculuğu və demokratikləşmə dərinləşməli, siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mə-

1998-2003-cü illərdə BAB Sədrinin ideoloji işlər üzrə müavini, sonra isə BAB Mərkəzi Şurasının sədri vəzifələrini tutmuş Arif Rəhimoğlu hesab edirdi ki, bununla da müəllifi Elçibəy olan Bütöv Azərbaycan ideyasının yaxın - orta - uzaq vədəli strateji hədəfləri aydınlaşmış, nəzəri-ideoloji hazırlığın ana xətləri dəqiqləşdirilmiş və Quzey Azərbaycanda, Güney Azərbaycanda, soydaşlarımızın yaşadığı xarici ölkələrdə görülməli işlər müəyyənləşdirilmiş-

lənmiş prosesində ədəbi dil anlayışı mühüm yer tutur. Onun fikrincə, burada ilk növbədə vahid xalqın danışıq dilinin inkişafı, vahid əlifba sorununun həlli vacibdir. 9 Milli dil məsələsindən sonra, Vətən anlayışının üzərində dayanan Rəhimoğlu hesab edir ki, toplumun millətə çevrilməsi üçün onun bəlli bir coğrafi hüddud (Vətən) daxilində yaşaması, yaxud kütləvi olaraq buna can atması əsas şərtlərdən biridir: "Millətləşmiş toplum gec-tez milli dövlətini quraraq öz

bu bütövlük özülü üzərində yüksələ bilsin".

Qeyd edək ki, Əbülfəz Elçibəyin vəfatından (2000) bir müddət keçdikdən sonra BAB-in fəaliyyəti nisbətən zəifləsə də, son illərdə aktivləşməyə başlamışdı. Hazırda BAB-in Rəyasət Heyətinin sədri Aqil Səmədbəyli təşkilatın öz nüfuzunu və fəaliyyətini bərpa etməsi yolunda çalışmaqdadır.

2000-ci illərin sonlarına doğru BAB-in fəaliyyətinin zəifləməsi, ya da tamamilə dayandırılması fo-

"Molla"-Ariyançı İran dövrü və Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı

dənə və elmi-texniki sahələrdə irəliləyiş olmalı, əhalinin həyat səviyyəsi yüksəlməli, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq əlaqələri genişlənməli, strateji tərəfdaşlarımızla iş birliyi güclənməlidir.

2. Güney Azərbaycanın müstəqillik mərhələsi (dövlətləşmə). Biz Güneydə gedən prosesləri nəzərə alaraq bu mərhələyə daha böyük önəm veririk. Bu strateji mərhələdə milli azadlıq hərəkatı başlayıb Güney Azərbaycanda istiqlaliyyət qazanılmalı və Müstəqil Dövlət qurulmalıdır.

dir. 7 A. Rəhimoğluna görə, 40 milyondan artıq sayı olan xalqımız içərisində eyni bir milli kimlik şüurunun biçimləndirilməsi və Bütöv Azərbaycan ideyasının bu şüurun predmetinə çevrilməsi Bütöv Azərbaycan strategiyasının bel sütününü - təməlini təşkil edir. Ona görə bilərək, yaxud bilməyərək bu təməlin inkarı əslində Bütöv Azərbaycan ideyasının inkarı deməkdir. O, yazırdı: "Milli kimlik şüuru təqdim olunan səviyyədə bəsit bir anlayış deyil. Bu şüurun mövcudluğu üçün 40 milyondan artıq sayı olan xalqımız içərisində:

etno-coğrafi hüddudlarını siyasi hüddudlara çevirir və ya bu yöndə daim mübarizə aparır. Millətləşməmiş toplum isə nəinki öz milli dövlətini qurmağa laqəyd yanaşır, hətta öz etno-coğrafi hüddudlarının başqa etnosun əlində olmasına belə dözər və taleyi ilə razılış qismətinə boyun əyər. Lakin toplumu bu qəflət yuxusundan ayılmağa yönəlmiş ayrı-ayrı şəxslərin və qrupların fəaliyyəti uyğun şərait yetişincə kütləviləşir və toplumun qurtuluşu yolu olan millətləşmə sürəci (prosesi) başlayar". 10 Ə. Elçibəy tərəfindən formulə

nunda Bütöv Azərbaycan ideyasının gerçəkləşməsi yolunda yeni təşkilatların yaranmasını zərurəti ortaya çıxdı. Bu hədəfi, müqəddəs Bütöv Azərbaycan ideyası yolunu tutmuş qurumlardan biri kimi Bütöv Azərbaycan Ocaqları (BAO) 2011-ci ilin noyabrında "Rəsulzadə-Elçibəy Ocağı"nın bazasında ictimai təşkilat kimi təsis olunmuşdu. 12 "Rəsulzadə-Elçibəy Ocağı" 2000-ci ilin axırlarında millətçi Azərbaycan gəncləri tərəfindən yaradılmış və milli ideyaların, o cümlədən Azərbaycanın bütövlüyü ideyasının təbliği ilə məşğul olan dərnek xarakterli təşkilat olmuşdur. Təşkilatın ikinci Təşəbbüs Qrupu 2011-ci ilin noyabrın 19-da əvvəlcə özünü "Böyük Azərbaycan Ocaqları" kimi elan etmişdir. Ancaq Təşəbbüs Qrupunun 5 iyun 2012-ci il toplantısında təşkilatın "Bütöv Azərbaycan Ocaqları" adlandırılması qərarına gəlinmişdir.

Eyni zamanda 2012-ci ilin noyabrında BAO-nun 11 nəfərlik İdarə Heyəti yaradılmış və Zahir Əlisoy təşkilatın başqanı seçilmişdir. Daha sonrakı illərdə BAO-

Quzey Azərbaycan Respublikası bu milli-azadlıq hərəkatını tam dəstəkləməli, qurulacaq Müstəqil Dövləti hərtərəfli müdafiə etməli və onun beynəlxalq aləmdə tanınmasına çalışmalıdır.

3. Bütövləşmə mərhələsi. Bu strateji mərhələdə əlli və ya altı yüz milyonluq Azərbaycan xalqının Ümumxalq referendumu müsbət rəy bildirdikdən sonra iki Azərbaycan Dövlətinin parlamentlərinin birləşmiş, komissiyası yaradılmalı və Azərbaycanın bütövləşib vahid dövlətə çevrilmə mexanizmi hazırlanaraq həyata keçirilməlidir.

Bütün bunları gerçəkləşdirmək üçün tarixi səhvlərimizi səfərlənməli, görəcəyimiz işləri düzgün müəyyənləşdirməli, bütün başlıca görüşlərimizi uyğunlaşdırmaqlı, başlıca prinsiplərimizi ortaya qoymalı, xalqımızı hazırlayaraq mərhələ- mərhələ tələsmədən və gecikmədən hədəfə doğru irəliləməliyik.

Bütün hallarda Elçibəy inanırdı ki, indiki "İran" gec-tez Tabrizin bir yumruğu ilə dağılacaq, 5 Azərbaycanın güneyi müstəqil olduqdan sonra Azərbaycan Birləşmiş Respublikası, ya da Azərbaycan Fəderal Respublikası yaranacaqdır.

məli, Milli Dövlət quruculuğu və demokratikləşmə dərinləşməli, siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni və elmi-texniki sahələrdə irəliləyiş olmalı, əhalinin həyat səviyyəsi yüksəlməli, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq əlaqələri genişlənməli, strateji tərəfdaşlarımızla iş birliyi güclənməlidir

1. eyni bir dil şüurunun; 2. eyni bir tarix şüurunun; 3. eyni bir mədəniyyət şüurunun; 4. eyni bir Vətən şüurunun; 5. eyni bir siyasi məfkurə şüurunun; 6. eyni bir demografik Vətən şüurunun; 7. eyni bir iqtisadi şüurunun və s. varlığı gərəkdir. Milli kimlik şüurumuzun bu tərkib hissələrindən hər birinin ümum xalqımız içərisində formalaşması və Bütöv Azərbaycan ideyasının onların predmetinə çevrilməsi gərgin fəaliyyət tələb edən ağır bir surətdir. Lakin tək qurtuluş və bütövlük yolumuz da məhz budur. Çünki milli kimlik şüuru milli gücün təməlini təşkil edir və milli gücün səviyyəsi birbaşa milli kimlik şüurunun səviyyəsindən asılıdır".

A. Rəhimoğluna görə, Bütöv Azərbaycan ideyasının gerçəkləşməsi üçün, milli kimlik şüurunun biçimlənməsi və buradakı millət-

edilən "Millətləşmə, Dövlətləşmə, Bütövləşmə", ya da "Bütövləşmə, Millətləşmə, Dövlətləşmə" devizlərində bir qədər fərqliliyə baxmayaraq, əslində hər ikisinin öz mahiyyətinə doğru olduğunu yazan A. Rəhimoğluna görə, "bütövləşmə" anlayışı birinci anlamda siyasi-fiziki birliyi, ikinci anlamda isə fikirdə, şüurda bütövlüyü (milli birlik) ifadə edir. O, yazırdı: "Göründüyü kimi, a) variantında devizin məntiqi ağırlığı millətləşmə anlayışı üzərinə, b) variantında isə devizin məntiqi ağırlığı məsələlərə "bütövlük özülündən yanaşma" şərti üzərinə düşür. Birincidə necəliyi bəlihlənməyən millətləşmə başlanğıcına söykənir ki, sonda dövlət qurulmuş və birləşsin, ikincidə isə bütövləşmə ("bütövlük özülündən yanaşma") başlanğıcı əsas götürülür ki, sonda millətləşmə də, dövlətləşmə də

nun gənclik qolu (2013), Dil və Tarix Qurumu (2014), Mərkəzi Şurası (2014), BAO TV (2014), BAO-nun Türkiyə təmsilçiliyi (2015) yaradılmışdır.

BAO-nun ilk təsis konfransı 2014-cü ilin mayında gerçəkləşmiş, 19 noyabr 2016-cı ildə isə Birinci Qurultay (Qurultay səlahiyyəti Ümumi Yığıncaq) keçirilmişdir. İlk Qurultayda keçirilən səsvermələr nəticəsində BAO-nun başqanı yenidən Zahir Əlisoy, Mərkəzi Şurasının sədri Paşa Həsəni, Mərkəzi Nəzarət Təftiş Komissiyasının sədri Yusif Baba seçilmişdir. BAO başqanının təyinatları əsasında ideologiya məsələləri üzrə müavin Dilaver Əzimli, Türk dünyasıyla əlaqələr üzrə müavin Faiq Ələkbərli, siyasi məsələlər üzrə müavin Ali Balayev, təşkilat məsələlər üzrə müavin Araz Şamil təyin olunmuşdur.